

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

РИТОРИКА І ДІЛОВЕ СПІЛКУВАННЯ

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

до проведення практичних занять для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 035 Філологія спеціалізації 035.01 Українська мова та література, освітньої програми «Українська мова та література. Літературна творчість. Документознавство та інформаційна діяльність»

Риторика і ділове спілкування: методичний посібник до проведення практичних занять для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 035 Філологія спеціалізації 035.01 Українська мова та література освітньої програми «Українська мова та література. Літературна творчість. Документознавство та інформаційна діяльність» / Уклад. Барчан В.В. Ужгород, 2023. 24 с.

Посібник укладено за матеріалами таких джерел: Абрамович С., Чікарьова М. Риторика: Навчальний посібник, 2001; Кавера Н. Практикум з риторики: навч. посібник. Київ, 2014; Капська А. Виразне читання. Практичні і лабораторні заняття. Київ, 1990; Коваленко С. Сучасна риторика. Навчально-практичний посібник. Тернопіль, 2007; Коваль Г., Захарчук З. Практикум з виразного читання. Навчально-методичний посібник для студентів педінститутів, гуманітарних університетів, педагогічних коледжів спеціальності «Педагогіка і методика початкового навчання», вчителів та учнів початкових класів. Тернопіль, 2014; Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика: підручник. 2-е вид., допов. Львів, 2018; Лісовський П. Суспільна риторика: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2018; Олійник О. Риторика. Навчальний посібник. Київ, 2009; Олійник Г. Виразне читання. Основи теорії. Посібник для вчителів. Тернопіль, 2011; Ораторське мистецтво і теоретичні основи виразного читання. Методичний посібник до проведення практичних занять для студентів ОПП бакалавра галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 014 Середня освіта предметної спеціальності «Українська мова та література» філологічного факультету / Уклад. Барчан В.В. Ужгород, 2021; Романенко Ю. Спічрайтинг (Основи риторики практикум для студентів спеціальності «Міжнародна інформація»). Київ, 2002, а також інших підручників та посібників, поданих у списках рекомендованої літератури до тем.

Укладач – Барчан В. В., доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури УжНУ;

Рецензент – Ференц Н. С., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури УжНУ

Відповідальний за випуск – Кузьма О.Ю., кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури УжНУ.

Рекомендовано до друку вченою радою філологічного факультету УжНУ, прот. № 7 від 19 травня 2023 р.

© Барчан В.В., 2023

©УжНУ, 2023

З М І С Т

Вступ.....	4 с.
Теми практичних занять	5 с.
Плани практичних занять	6 с.
Про культуру спілкування.....	22 с.
Народна мудрість	22 с.
Скоромовки.....	23 с.

ВСТУП

«Добре слово краще, ніж готові гроші». «Добрим словом мур проб'єш, а лихим і в двері не ввійдеш». «Коня купують уздами, а чоловіка словами».

Народна мудрість підкреслює, що в людському спілкуванні дія словом визнана найдосконалішим і найуніверсальнішим засобом. Це найбільш дієвий засіб впливу на знання, мислення та поведінку співрозмовника.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Риторика і ділове спілкування» є ознайомити здобувачів з історією риторики, дати розуміння загальних основ ораторського мистецтва, специфіки красномовства, його завдання, можливостей як засобу переконання та комунікації, дати знання про техніку та логіку мовлення як необхідну умову словесної дії, культуру ораторської діяльності; формувати навички ефективною переконуючою комунікації в професійній діяльності, за нестандартних ситуацій життєвого й професійного спілкування, розвинути мисленнєві, нормативні мовленнєві уміння та навички, розкрити особливості ведення полеміки, ділового спілкування.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню в здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

- здатність розв'язувати складні спеціалізовані практичні завдання в галузі філології (лінгвістики, літературознавства, фольклористики) в процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, предметних знань, теорії та методів філологічної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов науково-дослідницької діяльності;
- здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями.
- здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово;
- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;
- здатність використовувати в професійній діяльності знання про мову як особливу знакову систему, її природу, функції, рівні;
- здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань;
- здатність вільно, гнучко й ефективно використовувати мову(и), що вивчається(ються), в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і реєстрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у різних сферах життя;
- здатність до організації ділової комунікації; здатність організовувати різні форми наукової, творчої, культурної та інших видів діяльності, які стосуються філології, редагування, літературної творчості.

На досягнення цих компетентностей зорієнтована програма лекційних та практичних занять із курсу. Мета методичного посібника – систематизувати матеріал з історії й теорії красномовства з тим, щоб здобувачі розуміли завдання, можливості риторики як засобу переконання та комунікації, закріпили знання та виробили вміння застосовувати їх у практичній діяльності, зокрема вміли створювати публічні промови, володіти усним словом, вести ділову комунікацію, опанували форми ефективного переконуючого спілкування за нестандартних ситуацій життєвого й професійного спілкування.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Суспільне значення риторики	6
Тема 2. Античне ораторське мистецтво	6
Тема 3. Розвиток ораторського мистецтва в Україні.....	8
Тема 4. Роди і види ораторського мистецтва	9
Тема 5. Типи промови за знаковим оформленням та закріпленням	10
Тема 6. Підготовка публічного виступу.....	11
Тема 7. Культура й етика спілкування зі слухачами	14
Тема 8. Ділове спілкування в бізнесі.....	17
Тема 9. Майстерність полеміки: суперечка, диспут, дискусія	18
Тема 10. Форми ділового спілкування: бесіда, нарада, телефонна розмова.....	20

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття № 1

Тема: Суспільне значення риторики

План

1. Причини актуалізації курсу риторики в сучасному суспільстві.
2. Риторика як наука: завдання риторики.
3. Історичні традиції ораторського мистецтва. Герої і боги красномовства.
4. Риторика в культурах Давнього світу.
5. Зарубіжна практика вивчення риторики.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати презентацію на тему: Історичні традиції, герої й боги красномовства.
2. Назвіть богів красномовства в індійській та єгипетській міфологіях.
3. Як у міфології різних народів утілено уявлення людей про велику роль живого слова?
4. Підберіть зразки міфів, сюжети яких пов'язані з красномовством.

Література

- 1.Абрамович С., Чікарьова М. Риторика: Навчальний посібник. Львів, 2001.
2. Білавич Г. Основи риторики і красномовства. Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2020.
- 3.Вайдишев В. Риторика: Екскурс в історію вчень і понять. Навч. посібник. Київ, 2003.
- 4.Коваленко С. Сучасна риторика. Навчально-практичний посібник. Тернопіль, 2007.
5. Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика: підручник. 2-е вид., допов. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2018.
6. Лісовський П. Суспільна риторика. Навчальний посібник. Київ: Кондор, 2018.
7. Мацько Л., Мацько О. Риторика: Навч. посібник. Київ, 2003.
- 8.Олійник О. Риторика. Навчальний посібник Київ, 2009.
- 9.Онуфрієнко Г. Риторика. Навч. посібник. Київ, 2019.

Практичне заняття № 2

Тема: Античне ораторське мистецтво

План

1. Виникнення і розвиток риторики в Давній Греції. Перикл як оратор.
2. Софісти, риторична практика Горгія, Лісія, Коракса.

3. Ісократ в історії античної риторики.
4. Ораторська майстерність Демосфена.
5. Риторика Сократа і Планона.
6. Теоретичні засади риторики Аристотеля.
7. Ораторське мистецтво Давнього Риму: Марк Тулій Цицерон, Марк Фабій Квінтіліан, Гай Юлій Цезар.

Завдання для самостійної роботи

- 1.З'ясуйте, що таке риторика? Це наука чи мистецтво?
- 2.Що є предметом риторики?
- 3.Де і коли зародилася риторика?
- 4.Кого в давньогрецькій міфології вважають музою красномовства?
- 5.Хто такі логографи? Яку функцію вони виконували?
- 6.У яких сферах суспільного життя застосовувалася риторика в Давній Греції?
- 7.Які основні завдання ставили перед ораторами у стародавні часи?
- 8.Розкрийте суть діяльності софістів. Поясніть значення термінів «софізм», «софістика», «софіст».
9. Охарактеризуйте ораторську діяльність Платона.
10. Розкажіть про діяльність Сократа як оратора.
- 11.Хто такий Демосфен? Які особливості його ораторського стилю?
- 12.Розкрийте значення творчої спадщини Аристотеля для розвитку світового ораторського мистецтва.
- 13.З'ясуйте, хто був родоначальником красномовства Давнього Риму?
14. Назвіть найвідоміших римських ораторів.
15. Чим відрізняється давньоримське красномовство від давньогрецького?
- 16.Охарактеризуйте ораторську діяльність Цицерона.
- 17.Розкажіть про Юлія Цезаря та його ораторську діяльність.
- 18.Поясніть роль Квінтіліана в розвитку класичної риторики.
19. Доберіть п'ять висловів про красномовство та прокоментуйте їх.
- 20.Підготуйте коротке наукове повідомлення про видатного оратора, дотримуючись традиційної структури (вступ, виклад, висновок), і виголосіть його в аудиторії.
21. Складіть тези фрагмента праці «Риторика» Аристотеля (за виданням: Олійник О. Риторика: Навчальний посібник Київ, 2009).

Література

- 1.Абрамович С., Чікарьова М. Риторика: Навчальний посібник. Львів, 2001.
2. Білавич Г. Основи риторики і красномовства. Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2020.
- 3.Вайдишев В. Риторика: Екскурс в історію вчень і понять. Навч. посібник. Київ, 2003.
- 4.Коваленко С. Сучасна риторика. Навчально-практичний посібник. Тернопіль, 2007.
5. Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика: підручник. 2-е вид., допов. Львів :Вид-во Львівської політехніки, 2018.

6. Лісовський П. Суспільна риторика. Навчальний посібник. Київ: Кондор, 2018.
7. Мацько Л., Мацько О. Риторика: Навч. посібник. Київ, 2003.
8. Олійник О. Риторика. Навчальний посібник Київ, 2009.
9. Онуфрієнко Г. Риторика. Навч. посібник. Київ, 2019.

Практичне заняття № 3

Тема: Розвиток ораторського мистецтва в Україні

План

1. Види давнього українського красномовства (Київська Русь). «Слово про похід Ігорів» – зразок високого мистецтва красномовства.
2. Українське красномовство в XIII-XVII ст.
3. Київська школа риторики (XVII-XVIII ст.).
4. Розвиток українського риторичного слова в XIX-XX ст.
5. Сучасне красномовство.

Завдання для самостійної роботи

1. Назвіть види давнього українського красномовства.
2. Підготуйте повідомлення про першого великого християнського проповідника в Київській Русі. Проаналізуйте його найвідомішу промову «Слово про закон і благодать».
3. Прокоментувати «Повчання» Володимира Мономаха як зразок ораторського мистецтва.
4. Укажіть чинники, що визначили розвиток полемічної літератури в Україні XVI-XVII ст.
5. Назвіть відомих вітчизняних проповідників-ораторів. Розкажіть про їхню діяльність.
6. З'ясуйте, яке місце займала риторика серед навчальних дисциплін у братських школах?
7. Розкажіть про викладання риторики в Києво-Могилянській академії. Хто створив перші вітчизняні підручники з красномовства?
8. Назвіть основні твори Й. Галятовського і Ф. Прокоповича та положення риторичних теорій, викладені у їхніх працях.
9. Охарактеризуйте діяльність та ораторське мистецтво Феофана Прокоповича.
10. Розкажіть про сучасне красномовство в Україні.
11. Поясніть, що таке риторика стиснутого кулака і риторика відкритої долоні?
12. Виписати вислови відомих ораторів на теми: «Слово», «Говорити».
13. Виписати висловлювання Г. Сковороди про мову, спілкування.
14. Підготувати презентацію «Феофан Прокопович як оратор».

Література

1. Абрамович С., Чікарьова М. Риторика: Навчальний посібник. Львів: Світ, 2001.

2. Білавич Г. Основи риторики і красномовства. Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2020.
3. Вайдишев В. Риторика: Екскурс в історію вчень і понять. Навч. посібник. Київ, 2003.
4. Доба перемін (Києво-Могилянська академія). Київ, 1992. №5.
5. Золотослов. Поетичний космос Давньої Русі. Київ, 1998.
6. Коваленко С. Сучасна риторика. Навчально-практичний посібник. Тернопіль, 2007.
7. Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика: підручник. 2-е вид., допов. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2018.
8. Лісовський П. Суспільна риторика. Навчальний посібник. Київ: Кондор, 2018.
9. Олійник О. Риторика. Навчальний посібник Київ, 2009.
10. Онуфрієнко Г. Риторика. Навч. посібник. Київ, 2019.
11. Франчук В. Молитва князя Ігоря – взірєць красномовства. *Слово і час*. 2001. № 7.

Практичне заняття № 4

Тема: Роди і види ораторського мистецтва

План

1. Ранні та сучасні класифікації красномовства.
2. Академічне красномовство.
3. Політичне красномовство.
4. Судове красномовство.
5. Церковне красномовство.
6. Суспільно-побутове красномовство
7. Підготовка та виголошення огляду політичних подій.
8. Підготовка та виголошення наукового огляду (повідомлення).
9. Підготовка та виголошення ювілейної промови.

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрийте суть ранніх класифікацій красномовства.
2. З'ясуйте, у чому різниця між ранніми та сучасними класифікаціями красномовства?
3. Окресліть основні ознаки та схарактеризуйте мовні засоби
  - 1) академічного красномовства;
  - 2) соціально-політичного красномовства;
  - 3) дипломатичного красномовства;
  - 4) судового красномовства;
  - 5) соціально-політичного красномовства;
  - б) церковно-богословського красномовства.
4. Які форми діалогу зі слухачами використовують академічні оратори?
5. Назвіть засоби масового тиражування політичної промови в сучасних умовах.

6. Поясніть, яку роль у різних жанрах суспільно-побутового красномовства відіграє імпровізаційно-емоційне начало, гумор тощо?
7. Визначте, які з поданих нижче тем, об'єднаних поняттям «родина», органічно належать до того чи іншого виду красномовства:
- 1) Шлюб як святе таїнство.
  - 2) Сім'я як ланка суспільного організму.
  - 3) Моя родина.
  - 4) Чи вигідні Україні шлюби між представниками різних рас та націй?
  - 5) Гадюче кубло.
  - 6) Демографічне обличчя сучасної родини: минуле, сучасне, майбутнє.
8. Придумайте ювілейні слова (або тости) для ситуацій: а) день народження вашого приятеля; б) ювілей вашого керівника (начальника).
9. Підготуйте та оприлюдніть огляд політичних подій.
10. Підготуйте та виголосіть науковий огляд (повідомлення) на тему своєї курсової (бакалаврської) роботи.
11. Наведіть зразки промов різних видів, які вам запам'яталися.

Практичне заняття № 5

Тема: Типи промови за знаковим оформленням та закріпленням

План

1. Промови, які читають за конспектом.
2. Промови, які готують заздалегідь і не вивчають або вивчають напам'ять.
3. Імпровізовані промови.

Завдання для самостійної роботи

1. Визначте, який тип промов за знаковим оформленням та закріпленням найдоцільніше використати в кожній із ситуацій?
- а) виступ по радіо;
  - б) відкриття меморіальної споруди;
  - в) свідчення на суді;
  - г) виступ на урочистих зборах колективу;
  - д) виступ на підтримку політичної партії;
  - е) виступ на ювілеї;
  - є) дипломатичний виступ;
  - ж) наукова доповідь.
2. Підготуйте та виголосіть одну з промов:
- а) інформаційну промову («Події в нашій країні», «Культурне життя міста», «Літературні новини» – 5 хв.)
  - б) агітаційну промову;
  - в) вітальну промову;

Література

1. Абрамович С., Чікарьова М. Риторика: Навчальний посібник. Львів, 2001.
2. Вайдишев В. Риторика: Екскурс в історію вчень і понять. Навч. посібник. Київ, 2003.
3. Олійник О. Риторика. Навчальний посібник Київ, 2009.
4. Онуфрієнко Г. Риторика. Навч. посібник. Київ, 2019.
5. Сагач Г. Риторика. Київ, 2000.

Практичне заняття № 6

Тема: Підготовка публічного виступу

План

1. Промова як вид мовленнєвої діяльності.
2. Етапи підготовки промови.
3. Тема й мета промови.
4. Добір матеріалу.
5. Композиція промови.
6. Написання тексту промови.
7. Аргументація в промові.
8. Розмітка тексту знаками партитури (рядкові, надрядкові, підрядкові знаки).
9. Розстановка логічних наголосів.
10. Урахування особливостей аудиторії.
11. Виголошення промови перед аудиторією.
12. Аналіз промови після її виголошення.

Завдання для самостійної роботи

I. Підготувати презентацію промови на одну з тем: «Герой нашого часу», «Книги – це ріки, що напоюють моря» (Ярослав Мудрий), «Чи все те золото, що блищить?», «Через терни – до зірок», «Сучасна мілітарна поезія».

II. Опрацюйте матеріал «Основні правила розставлення логічних пауз»

1. Найчастіше логічні паузи в тексті збігаються з розділовими знаками:

Що б ви не робили, \ чим би не займалися, \ вам завжди знадобиться розумний і вірний помічник — \\ книга.

2. Однак існує кілька ситуацій, коли розділового знака немає, а паузу зробити необхідно:

- 2.1. Між поширеними групами підмета і присудка:

Пухнасті сніжинки \ повільно опускалися на її теплі долоні.

2.2. Якщо в реченні поширений хоча б один із головних членів (частіше - присудок):

Вовчиця \ кинулася захищати своє дитинча.

2.3. Перед єднальними сполучниками *і, та*, що об'єднують частини поширеного речення:

Ольга відкрила вікно \ і вдихнула запах весняного ранку .

От візьму \ та й розповім їй усе.

2.4. Іноді при інверсії (переважно у віршових рядках):

І серце мені крає \ День осені \ печальний.

2.5. Якщо між двома розділовими знаками є доволі довга частина речення, яку можна розчленувати на коротші смислові відрізки, щоб під час читання легше сприймався текст, а читець міг добрати повітря; або якщо в досить довгому реченні немає розділових знаків:

Високо в небі \ ще довгий час залишався світлий слід \ від зниклого вдалині літака. У таких реченнях частіше паузами відокремлюються обставини (місця, часу, причини), інколи - додатки, що стоять на початку речення:

В один з осінніх вечорів \ до редакції газети "Вісті" \ зайшов сивий чоловік.

Марію Петрівну \ знали всі люди в нашому селі.

Однак треба пам'ятати, що, розставляючи паузи, не можна надто захоплюватися членуванням речень на короткі такти, тому що надлишок пауз руйнує цілісність тексту і негативно позначається на загальному враженні від читання.

3. Але іноді за правилами пунктуації **розділовий знак** (йдеться лише про кому) **потрібний**, а **пауза при читанні недоречна**. Це буває в таких випадках:

3.1. Перед звертанням, що стоїть в середині або в кінці фрази:

Бережіть, (,) діти, \ природу рідного краю.

Куди ти йдеш, (,) хлопче?

3.2. Перед вставними словами (і часом після них, якщо цього не вимагає інше смислове членування):

Він, (,) очевидно, (,) помітив, \ що хтось іде вслід за ним.

Але:

Він помітив, (,) очевидно, \ що хтось іде вслід за ним.

3.3. Перед короткими порівняльними зворотами (зазвичай із одного слова) із сполучниками як, немов, наче, ніби:

Та квітка \ була така червона, (,) як кров. Його старий "Запорожець" \ почав гудіти, (,) немов трактор.

3.4. Після вигуку, якщо він за своїм змістом нерозривно пов'язаний із наступними словами:

Ох, (,) і дістанеться тобі вдома!

Ой, (,) як гарно навкруги! Ну, (,) тримайтеся!

3.5. При повторенні коротких слів, що утворюють єдине ціле:

Ой, (,) ой! - закричав голосно перехожий.

Що, (,) що? - не розчув старий. Іду, (,) їду - нема сліду.

3.6. У швидкому темпі мовлення перед підрядними реченнями, якщо вони за змістом тісно пов'язані з попереднім словом:

Усім, (,) що я знаю, \ я завдячую книгам.

3.7. Після сполучників перед дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами і підрядними реченнями:

ненька наша мила?/

↓
але камінь має! ///
(С.Воробкевич).

Література

1. Абрамович С., Чікарьова М. Риторика: Навчальний посібник. Львів, 2001.
2. Білавич Г. Основи риторики і красномовства. Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2020.
3. Вайдишев В. Риторика: Екскурс в історію вчень і понять. Навч. посібник. Київ, 2003.
4. Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика: підручник. 2-е вид., допов. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2018.
5. Лісовський П. Суспільна риторика. Навчальний посібник. Київ: Кондор, 2018.
6. Олійник О. Риторика. Навчальний посібник Київ, 2009.
7. Онуфрієнко Г. Риторика. Навч. посібник. Київ, 2019.

Практичне заняття № 7

Тема: Культура й етика спілкування зі слухачами

План

1. Основні особливості психології ораторської діяльності.
2. Культура ораторської діяльності.
3. Ораторське мистецтво як спілкування
4. Основні ознаки мовної культури промовця (правильність мовлення, точність і логічність мовлення, чистота мовлення, доречність мовлення, достатність і ясність мовлення).
5. Техніка мовлення. Логіка мовлення.
6. Зовнішній вигляд і поведінка оратора.
7. Вихід до слухачів.
8. Поза, погляд, жестикуляція, міміка, голос, оратора.

Завдання для самостійної роботи

1. Випишіть з усмішок Остапа Вишні десять речень з германізмами, русизмами та поясніть їх уживання.
2. Складіть речення з однорідними підметами, присудками, означеннями, додатками й обставинами, уникаючи логічних порушень.
3. Продемонструйте виразне промовляння п'яти скоромовок.
4. виправте граматико-стилістичні помилки в наступних реченнях:
Добра людина – це котра думає насамперед про інших. Київ – це буде столиця України. Юність – це коли вам двадцять. Вулиця Франка – це де тролейбусна зупинка. Горілка – це буде алкогольний напій. Гарні книги – це які примушують замислитися.

5. Поясніть, у чому полягають стильові недоречності такого тексту:
Високоповажна подруго! Цим листом довожу до твого відома, що налаштувалась вже була до тебе, а тут – телеп kota в борці! – оказія: профком дає путівку, яка горить. Отож, начувайся, будь здорова й не кашляй. Бажаю тобі ясного неба, щастя і здоров'я, кавказького довголіття, радості буття і грошей шапку. Твоя вірна колежанка Оксана.
Приведіть цей текст до певної стилістичної однорідності.

6. З'ясуйте, чи логічно побудовані наведені конструкції, чи нормативні вони граматично.

Трохи синюватий, децю звичайнісінький, дуже здоровенний, сильно зеленуватий, децю дорогуватий, дуже білесенький, трохи задовгий, сильно довгуватий, суха вода, сухий спирт, мокра вода, занадто добрий, трохи солодкуватий, солодкувато-кислий.

9. Поясніть, чи промова обов'язково має бути насичена емоціями? Чи може оратор зовсім обійтися без емоцій? Чи є емоція інформаційним моментом?

10. Поясніть суть таких основних ознак мовної культури мовця: правильність мовлення оратора; точність і логічність мовлення; багатство та різноманітність мовлення; чистота мовлення; доречність мовлення; достатність і ясність мовлення

11. Розкрийте зміст поняття «техніка мовлення».

12. Поясніть значення правильного дихання для читця.

13. Які є типи дихання?

14. Розкрийте значення голосу для читця.

15. Що значить «поставити голос»?

16. Поясніть суть таких законів логіки: закон тотожності; закон протиріччя; закон виключеного третього; закон достатньої підстави. Чи може оратор порушувати ці закони?

17. Поясніть суть основних видів логічних помилок: **підміна тези** («Вивчати логіку не треба, бо можна без неї прожити»); **недоведена основа доказу** («Пора відкинути церковну мораль як застарілу»); **визначення невідомого через інше невідоме** («Атман – це індивідуальна проява Брахмана»); **подання визначення через заперечення** («Трамвай збудувати – це вам не ішака купити» І. Ільф та Є. Петров); **«коло» в доказі** («Чи втрачав ти роги? Ні? Отже, ти їх маєш»); **неврахування полісемії слова** («Чи будемо ми сьогодні ввечері дивитися фільм? – Подивимось»); **об'єднання неспіввідносних понять** («Цей чоловік має прекрасні жінку й авто»); **повторення доказу (тавтологія)** («Цього не може бути, бо такого не може бути»); **поспішні висновки після недбалого перерахування фактів** («Оскільки поруч зі слідами багатьох первісних людей часто знаходять рештки людиноподібних істот, це означає, що саме ці істоти розводили багаття»); **модель після цього, отже, по причині цього** («Після ворожіння про дощ пішов дощ. Отже, ворожіння безперечно було причиною дощу»); **нерозрізнення об'єктів дії** («Іван сирота. Його батько помер, коли йому було 26 років»).

18. Проведіть репетицію входу до аудиторії зі своїми товаришами. Відзначайте один в одного всі можливі недоречності (заціплення, скутість жестів, незграбну поставу, кам'яне обличчя, переляканий погляд, невпевнену або занадто швидку ходу тощо).

19. Спробуйте сконцентрувати свій погляд на якомусь об'єкті. Вирахуйте, скільки часу ви можете тримати погляд зафіксованим. Якщо вам вдається фіксувати погляд протягом 5-10 хвилин, вважайте, що ви цією вправою оволоділи.

20. Спробуйте «намалювати» очима величезну плоску цифру 8 (яка наче лежить ребром до вас) на рівні очей аудиторії, коли ви виступаєте. У вас має створитися враження, що ви зустрілися очима з кожним із присутніх. Повторюйте цей прийом час від часу під час промови.

21. Спробуйте «змалювати» жестами (без слів) перед товаришем такі ролі: сліпий, кишеньковий злодій, гонорова особа, старий чоловік (жінка), невпевнена в собі особа і т.д. Нехай ваш товариш вгадає, кого ви зобразили.

22. Проілюструйте жестами та мімікою наступний текст: *«Пече мене сором на саму згадку. Одного разу ...так, одного разу – і більш ніколи. Одного разу я озирнувся, бо чув на плечах слід чужих очей, слизький, холодний. Щось ішло за мною. Якесь пальто. Я звернув. Воно. Пішов тихіше. Так само. Став біля дерева. Здається, стало. Чи озирнулось? Ні. Я пішов швидше. Так наче бігло. Може, то серце? Хто його знає... Це дратувало. Набрался зваги, вернув назад, просто на нього. Стрілись очима. Мої байдужі, невинні, спокійні, а в нього гострі, як голка, й лукаві. В куточках сміх. Ну, добре. Що ж далі? Ти хитрий, я теж не менше. Натягнув нерви, як снасті у бурю, і йду. Здається, одстало. Чи озирнутись? Ні. Свищу. Байдуже (М. Коцюбинський).*

23. У нижчеподаних прикладах укажіть на розділові знаки, які, на вашу думку, не відповідають паузам, обґрунтуйте їх і скажіть, що робити в сумнівних випадках.

А шторми на морі бувають такі великі, що хвилі, як гори, котяться.

Та якби не Олеся, мабуть, жоден із них не встиг би спинити. Але, на щастя, дівчинка наздогнала-таки коляску....

«Бачиш, Стасю, який твій товариш акуратний, ввічливий».

Жінка розповіла, що її повинні б зустріти, але, видно, телеграми не отримали.

«Та от, от», – жінка показує на свою хату.

Не клюй, курко, крупку, не кури, котику, люльку.

24. Прочитайте текст подумки, глибоко вникніть у його зміст. А читаючи вдруге уголос, відтворіть психологічні паузи.

А ніч!.. // довга-довга ніч! Здається, // кінця краю їй немає. Заспокоєне за день серце лісникове, замість відпочинку, цілу ніч // тремтить од жаху, нудьгує в самотині.. // А ще до того ж як підніметься хуртеча, як заспіває фуга – тоді // край! Такий сум та жаль огорнуть, // що хоч в домовину лягай завчасно. (С. Черкасенко).

26. Розпишіть фразу *«Плавав лебідь на воді понад берегом»*, позначивши паузи, логічні наголоси (тактові і головні), мелодику, і навчіться читати відповідь на такі запитання: 1. Де саме на воді плавав лебідь? 2. Де саме понад берегом плавав лебідь? Хто плавав на воді понад берегом? 4. Що робив лебідь на воді понад берегом? 5. Чи далеко над берегом на воді плавав лебідь?

27. Промовити фрази *«Добрий день!»*, *«Будьте здорові!»*, *«Як себе почуваєте?»*, *«Сьогодні почнуться заняття»*, змінюючи їх мелодику: відхиляючи голос

вгору, вниз, встановлюючи його на середньому реєстрі, а потім у зворотному напрямку.

Література

- 1.Абрамович С. Мовленнєва комунікація: [підручн.]. Київ, 2004.
- 2.Абрамович С., Чікарьова М. Риторика: Навчальний посібник. Львів, 2001.
3. Кавера Н. Практикум з риторики: навч. посібник. Київ, 2014.
4. Коваленко С. Сучасна риторика. Навчально-практичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2007.
5. Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика: підручник. 2-е вид., допов. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2018.
6. Олійник О. Риторика. Навчальний посібник Київ, 2009.
7. Мацько Л., Мацько О. Риторика: Навч. посібник. Київ, 2003.
8. Онуфрієнко Г. Риторика. Навч. посібник. Київ, 2019.
9. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування : навч. посіб. Київ: Знання, 2006.
- 10.Хміль Ф. Ділове спілкування [навч. посібн.]. Київ, 2004.
- 11.Чмут Т. Етика ділового спілкування : [навч.посібн.]. Київ, 2002.
- 12.Чулінда Л., Паримський І. Риторична майстерність. Посібник. Київ, 2000.

Практичне заняття № 8

Тема: Ділове спілкування в бізнесі

План

1. Поняття та зміст етикету мовлення в бізнесі.
2. Правила ділового спілкування в бізнесі.
3. Партнерські стосунки в бізнесі.
4. Імідж ділової людини.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготувати презентацію «Імідж ділової людини».
2. Висвітліть риторичний етикет керівника.
3. З'ясуйте риторичні обов'язки підлеглих.
4. Розкрийте суть риторики маніпулювання та шляхи її подолання.

Література

7. Абрамович С. Мовленнєва комунікація: [підручн.]. Київ, 2004.
8. Баранівський В., Скорцова Т. Етика бізнесу: Навчальний посібник. Київ: Лицар, 2009.

9. Етика ділових відносин : навчальний посібник / [Лесько О. Й., Прищак М. Д., Залюбівська О. Б. та ін.]. Вінниця : ВНТУ, 2011. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Lesko_Oleksandr/Etyka_dilovykh_vidnosyn.pdf
- 10.Кавера Н. Практикум з риторики: навч. посібник. Київ, 2014.
- 11.Коваленко С. Сучасна риторика: навчально-практичний посібник. Тернопіль, 2007.
- 12.Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика: підручник. 2-е вид., допов. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2018.
- 13.Культура фахового мовлення: Навч. посіб. / уклад.: Н. Д. Бабич, К. Ф. Герман, А. А. Ковтун, та ін.; за заг. ред. Н. Д. Бабич. 4-те вид., уточн. і допов. Чернівці: Книги –ХХІ, 2014.
- 14.Олійник О. Сучасна ділова риторика. Київ: Кондор, 2018.
15. Онуфрієнко Г. Риторика. Навч. посібник. Київ, 2019.
- 16.Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування : навч. посіб. Київ: Знання, 2006.
- 17.Хміль Ф. Ділове спілкування [навч. посібн.]. Київ, 2004.
- 18.Чмут Т. Етика ділового спілкування : [навч.посібн.]. Київ, 2002.

Практичне заняття № 9

Тема: Майстерність полеміки: суперечка, диспут, дискусія

План

1. Суть поняття «полеміка», «суперечка», «диспут», «дискусія».
2. Правила ведення полеміки.
3. Класифікація суперечок.
4. Диспут: підготовка та проведення.
5. Дискусія як один із видів суперечки.
6. Правила організації та ведення дискусії.

Завдання для самостійної роботи

1. Прочитайте текст. Визначте його основну думку. Користуючись матеріалом тексту, скажіть, яких вимог слід дотримуватись під час дискусії?

Уміння переконувати

Під час дискусії необхідно швидко визначити головні проблеми й зосередити зусилля на їх розв'язанні.

Досвід показує, що в дискусії слід керуватися правилом: «Поступись опонентові усім, чим можна поступитися, і не стверджуй нічого «такого, чого не можна довести».

Якщо ви хочете переконати слухачів у правильності того, що говорите, то не досить буде сказати «це так і ось так». Не думайте, що люди повірять вам лише тому, що ви їм про це говорите. Щоб їх переконати, треба неодмінно викласти докази у формі фактів або свідчень.

Одним із видів доказу є посилання на авторитет. Адже більшість знань нам опосередковано передали люди, які були або є фахівцями у тій чи іншій галузі.

Щоб докази були переконливими, необхідно назвати ім'я та прізвище авторитетної людини, на яку посилаєтесь. Замало сказати: «Багато визначних учених вважають, що...».

Щоб вплинути на аудиторію, промовець повинен бути впевнений у своїх силах, уміти завоювати увагу слухачів своїм виступом. Його мова має свідчити про те, що він досконало знає предмет і добре підготувався до виступу. Початок виступу має вирішальне значення для створення у слухачів приємного враження. Жести і міміка повинні бути невимушеними, а темп мовлення ні монотонним, ні надто швидким.

Запальна дискусія закінчилася. Ваші аргументи перемогли, більшість учасників дискусії з вами погодилася. Аргументи іншої сторони були відкинуті. Поставте себе на місце опонента. Подбайте про те, щоб ваш супротивник після дискусії не залишався самотнім, щоб він не відчував озлобленості й гіркоти поразки.

Запам'ятайте, що там, де один тріумфує, у другого виникає неприємне відчуття програної справи. Натомість там, де ніхто не поводить як переможець, ніхто не відчуває себе переможеним (За І. Томаном).

2. Оберіть теми та підготуйте зразки проведення полеміки, суперечки, диспуту.

Література

1. Абрамович С. Мовленнєва комунікація: [підручн.]. Київ, 2004.
2. Баранівський В., Скорцова Т. Етика бізнесу: Навчальний посібник. Київ: Лицар, 2009.
3. Етика ділових відносин : навчальний посібник / [Лесько О. Й., Прищак М. Д., Залюбівська О. Б. та ін.]. Вінниця : ВНТУ, 2011. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Lesko_Oleksandr/Etyka_dilovykh_vidnosyn.pdf
4. Кавера Н. Практикум з риторики: навч. посібник. Київ, 2014.
5. Коваленко С. Сучасна риторика: навчально-практичний посібник. Тернопіль, 2007.
6. Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика: підручник. 2-е вид., допов. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2018.
7. Культура фахового мовлення: Навч. посіб. / уклад.: Н. Д. Бабич, К. Ф. Герман, А. А. Ковтун, та ін.; за заг. ред. Н. Д. Бабич. 4-те вид., уточн. і допов. Чернівці: Книги –ХХІ, 2014.
8. Олійник О. Сучасна ділова риторика. Київ: Кондор, 2018.
9. Онуфрієнко Г. Риторика. Навч. посібник. Київ, 2019.
10. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування : навч. посіб. Київ: Знання, 2006.
11. Хміль Ф. Ділове спілкування [навч. посібн.]. Київ, 2004.
12. Чмут Т. Етика ділового спілкування : [навч. посібн.]. Київ, 2002.

Практичне заняття № 10

Тема: Форми ділового спілкування: бесіда, нарада, телефонна розмова

План

1. Ділова бесіда. Підготовка та проведення.
2. Нарада як форма спілкування: класифікація, вимоги до керівника, правила учасників, правила проведення наради.
3. Телефонна розмова як форма спілкування. Правила ділового телефонного спілкування.

Завдання для самостійної роботи

1. Прочитайте формули мовного етикету, якими супроводжується знайомство. Усно змодельуйте ситуації знайомства, використовуючи подані формули ввічливості.

Дозвольте відрекомендуватися... . Мене звуть... . Моє ім'я... , моє прізвище... . Дозвольте представити (відрекомендувати Вам ... . Дозвольте познайомити Вас із... . Знайомтесь, це... . Познайомте мене, будь ласка, з ... . Дуже радий з Вами познайомитись... . Дуже приємно... .

2. Складіть три телефонні розмови: а) абоненти: студенти-одногрупники – товариші; б) абоненти: батько – син; в) абоненти: викладач – студент.

3. Утворіть від наведених власних імен форму кличного відмінка, використайте їх під час моделювання телефонної розмови: *Андрій Антін, Богдан, Богдана, Валентин, Валентина, Валерій, Валерія, Галина, Галя, Ілля, Ігор, Наталія, Наталя, Олег, Юлія, Юрій.*

Література

1. Абрамович С. Мовленнєва комунікація: [підручн.]. Київ, 2004.
2. Баранівський В., Скорцова Т. Етика бізнесу: Навчальний посібник. Київ: Лицар, 2009.
3. Етика ділових відносин : навчальний посібник / [Лесько О. Й., Прищак М. Д., Залюбівська О. Б. та ін.]. Вінниця : ВНТУ, 2011. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Lesko_Oleksandr/Etyka_dilovykh_vidnosyn.pdf
4. Кавера Н. Практикум з риторики: навч. посібник. Київ, 2014.
5. Коваленко С. Сучасна риторика: навчально-практичний посібник. Тернопіль, 2007.
6. Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика: підручник. 2-е вид., допов. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2018.
7. Культура фахового мовлення: Навч. посіб. / уклад.: Н. Д. Бабич, К. Ф. Герман, А. А. Ковтун, та ін.; за заг. ред. Н. Д. Бабич. 4-те вид., уточн. і допов. Чернівці: Книги – XXI, 2014.
8. Олійник О. Сучасна ділова риторика. Київ: Кондор, 2018.
9. Онуфрієнко Г. Риторика. Навч. посібник. Київ, 2019.

10. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування : навч. посіб. Київ: Знання, 2006.
11. Хміль Ф. Ділове спілкування [навч. посібн.]. Київ, 2004.
12. Чмут Т. Етика ділового спілкування : [навч. посібн.]. Київ, 2002.

Про культуру спілкування

Навчися слухати, і ти зможеш отримати користь навіть із тих, хто говорить погано (Плутарх).

Ясність – головне достоїнство мови (Аристотель).

Найбільше з достоїнств оратора – не тільки сказати те, що потрібно, але і не сказати того, що не потрібно (Цицерон).

Коли ти хочеш показати своєму співрозмовникові в розмові якусь істину, то найголовніше при цьому – не дратуватися і не сказати жодного недоброго чи образливого слова (Епіктет).

Не завжди говори, що знаєш, але завжди знай, що говориш (Клавдій).

Народна мудрість

Треба знати, що і де казати.

Гостре словечко коле сердечко.

Говорить п'яте через десяте.

Хто каже до ладу, то вухо наставляй, а хто без ладу, то теж не затикай.

Менше говори — більше вчуєш.

Мовчанка гнів гасить.

Яка головонька – така й розмовонька.

Умієш говорити – умій слухати .

Умій вчасно сказати і вчасно замовкнути.

Думка – найхуткіша, земля найситніша, сон наймиліший.

З самого початку думай, який буде кінець.

Не подумавши, і кілочка не затешеш.

Самотнім не є той, хто вміє думати.

Що на думці, те й на язиці.

На пам'ять свою скаржитесь кожен, а на розум ніхто.

Хочеш багато знати – треба менше спати.

Добре того учити, хто хоче все знати.

Пташка красна своїм пір'ям, а людина – своїм знанням.

Птицю пізнати по пір'ю, а людину – по мові.

За словом в кишеню не полізе.

Добре слово краще, ніж готові гроші.

Добрим словом мур проб'єш, а лихим і в двері не ввійдеш.

Коня купують уздами, а чоловіка словами.

Лагідні слова роблять приятелів, а гострі слова – завзятих ворогів.

М'які слова і камінь крушать.

Шабля ранило тіло, а слово – душу.

Де слова з ділом розходяться, там непорядки водяться.

Мовиш слово, треба бути йому паном.

Хто багато обіцяє, той рідко слова дотримує.

Сказане слово – срібло, а мовчання – золото.

Слово – не горобець, як вилетить – не спіймаєш.

Держи хліб на обід, а слово – на одвіт.

Слухай кожного, але не з кожним говори.
Чоловік має два вуха, щоб багато слухав, а один язик, щоб менше говорив.
Торохтить Солоха, як діжка з горохом.
Балакун, мов дірява бочка, нічого в собі не задержить.
Товче воду в ступі.
За грубе слово не сердься, а на ласкаве не здавайся.
Холодним словом серце не запалиш.
Де багато бесіди, там мало користі.
Дай тобі, Боже, щоб ти тихенько гомонів, а громада тебе слухала.
Мовчанка гнів гасить.
По одежі нас вітають, а по розуму проводжають.
Гарна птиця пером, а чоловік розумом.
Голова посивіла, а розуму не набралася.
Бувай здорова, як риба, гожа, як вода, весела, як весна, робоча, як бджола, багата, як земля!
Будь великий, як верба, а здоровий, як вода, а багатий, як земля!
Бувайте здорові, майтеся гаразд, як вам не стане, вертайтеся до нас!
Будем жити, мед-вино пити, хліб жувати, добра чекати!
Вашиими устами та мед пити!
Великий рости, щасливий будь, себе не хвали, другого не гудь!
Пошли вам здоров'я, та з неба дощ, та хліб, та цвіт, та всячину!

Скороговки

Тридцять три кораблі лавірували, лавірували, лавірували та так і не вилавірували.
Вашому Паламареві нашого Паламаря не перепаламарювати, наш Паламар вашого Паламаря перепаламарить, перевипаламарить.
Кит kota по хвилях катав – Кит у воді, кіт на киті.
Карл у Клари вкрав корали,
А Клара у Карла вкрала кларнет.
Ні, Карл і Клара – добра пара.
Кларнетисти Карл і Клара.
Босий хлопець сіно косить, роса росить ноги босі!
Був собі цебер, перецебрився, мав діти цебренята-перецебренята.
З редьки п'ять страв: редька мниха, редька триха, редька кришиха, редька з квасом та редька так часом!
На дворі трава, на траві дрова. Раз дрова, два дрова, три дрова!
Ваша верба найкорчукуватіша!
Не клюй, курко, не кури, турку, люльку!
Перепеличка невеличка під полукіпком випідьпадьомкалась.
Покій та покій та двадцять покоїв та у три палички вгору – от тобі й тпру!
У нас надворі погода розмокропогодилася.
Хитру сороку спіймати морока, а на сорок сорок – сорок морок.

Прийшов Прокіп – кипів окріп, пішов Прокіп – кипить окріп, як при Прокопі кипів окріп, так і без Прокопа кипить окріп.

У четвер четвертого числа о четвертій дня у центрі столиці садівник розсадівникувався. Та так розсадівникувався, що разом з садом троянд висадив ще й сад азалій, сад каприфолій та розарій у садочку навпроти, потім ще навпроти, та ще навпроти. Там, де росла липа біля Пилипа, який жив із Пилипицею та пилипеленятами.

Якраз із пилипеленятами у цей час пиляв Пилип поліна з лип. Притупив пилку Пилип. А потім Пилип і Пилипко поливали липки. Виросли липки й у Пилипа, й у Пилипка. А Пилипиця напекла пироги перепечені, перцем переперчені. Бо була засмучена, змучена та вимучена тим, що всю ніч миші в шафі шаруділи, шість шарфів шерстяних з'їли. І хотіла влізти в шафу кішка, там де шурхотить у шафі мишка. Але мишка раз прийшла до кішки, уклонила кішці в ніжки, кішці – смішки, мишці – нітрішки. Та обидва потім так вимокли-перемокли під жахливою зливою під кущем, з жуком та джмелем, що здружилися. Тому був собі коточок, украв собі клубочок – та й сховався в куточок.

А Пилипиха плакала-неплакала, їй плакати – нема коли. Та так з відчаю, що шарфи з'їли, голосила-переголосила, що заболіло горло в господині, бо багато говорила, переговорила, перенаговорювала на мишку, кішку, й сусідську кішку й мишку, та ще й шишки на сосні та шахи на столі. І побігла стежинами, поміж ожинами, туди, де у діброві – дуби, під дубами – гриби, трава – між грибами, хмарки – над дубами. Й млин стоїть, скоро не вистоїть. Прилетіли горобці – говорили про крупці; не про крупці, не про крупицю, а про круп'ячко. От і набрала Пилипиця на млині борошна та крупячка жменями й торбинами. А на пагорбі одна торба впала та котилася з високого горба, в торбі паляниця Пилипу й Пилипиці. Пилип знизу верещить, Пилипиця зверху пищить, торбина тріщить. Одначе котилася вона, не перекотилася, тріщала, та не тріснула.

Як раз у цей час їхала Хима до Максима візком-тарадайкою; тарадайка торохкоче, сива кобила везти не хоче. Бо підкова клокаче. Наче лелека до лелеченят летіла й клекотіла. От біля тарадайки з її хазяйкою й спіймала Пилипиця торбицю. А поруч чорно-білий чорногуз у болото чорне вгруз і чапля сохла, чапля чохла, чапля здохла. Дорогою Пилипиця зупинилася біля броду, біля саду, там, де бабин виораний город. Де барабанять по городу бараболя та горох. А горох у городі виріс небувалий, одначе горобці город пограбували. Одне втішило, що бабин біб розцвів у дощ. Буде бабі біб у борщ.

Риторика і ділове спілкування: методичний посібник до проведення практичних занять для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 035 Філологія, спеціалізації 035.01 Українська мова та література, освітньої програми «Українська мова та література. Літературна творчість. Документознавство та інформаційна діяльність» / Уклад. Барчан В.В. Ужгород, 2023. 24 с.

Посібник укладено за матеріалами таких джерел: Абрамович С., Чікарьова М. Риторика: Навчальний посібник, 2001; Кавера Н. Практикум з риторики: навч. посібник. Київ, 2014; Капська А. Виразне читання. Практичні і лабораторні заняття. Київ, 1990; Коваленко С. Сучасна риторика. Навчально-практичний посібник. Тернопіль, 2007; Коваль Г., Захарчук З. Практикум з виразного читання. Навчально-методичний посібник для студентів педінститутів, гуманітарних університетів, педагогічних коледжів спеціальності «Педагогіка і методика початкового навчання», вчителів та учнів початкових класів. Тернопіль, 2014; Куньч З., Городиловська Г., Шмілик І. Риторика: підручник. 2-е вид., допов. Львів, 2018; Лісовський П. Суспільна риторика: навчальний посібник. Київ: Кндор, 018; Олійник О. Риторика. Навчальний посібник. Київ, 2009; Олійник Г. Виразне читання. Основи теорії. Посібник для вчителів. Тернопіль, 2011; Ораторське мистецтво і теоретичні основи виразного читання. Методичний посібник до проведення практичних занять для студентів ОПП бакалавра галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 014 Середня освіта предметної спеціальності «Українська мова та література» філологічного факультету / Уклад. Барчан В.В. Ужгород, 2021; Романенко Ю. Спічрайтинг (Основи риторики практикум для студентів спеціальності «Міжнародна інформація»). Київ, 2002, а також інших підручників та посібників, поданих у списках рекомендованої літератури до тем.

© Барчан В.В., 2023 р.

©УжНУ, 2023 р.